

Ερμηνευτικές ερωτήσεις ανοιχτού τύπου

ΑΣΚΗΣΗ 1

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

«ή μὲν διανοητικὴ ... ἐξ ἔθους περιγίνεται»: ἀν αὐτός εἶναι ὁ χαρακτήρας τῶν διανοητικῶν καὶ τῶν ἠθικῶν αρετῶν, ποῖος ἔχει τὴν κύρια ἐυθύνη γιὰ τὴν μετάδοσιν τῶν πρώτων καὶ ποῖος γιὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν δευτέρων; (ερώτηση ἀπὸ τὸ σχολικὸ ἐγχειρίδιον στὴ σελίδα 157)

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Ὁ Ἀριστοτέλης στὸ κείμενο αὐτὸ μᾶς κάνει λόγο γιὰ τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀρετὴν, καθὼς καὶ γιὰ τὸν διαφοροτικὸν τρόπον μετὰ τὸν ὁποῖόν κατακτάται ἡ καθεμίᾳ. Ἔτσι, οἱ παράγοντες ποὺ συμβάλλουν ἐν τῇ γένεσιν καὶ τῇ ἐπαύξει τῶν διανοητικῶν ἀρετῶν εἶναι κατὰ κύριον λόγον ἡ **διδασκαλία**, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ **ἐμπειρίαν** καὶ **χρόνον**. Ἡ φράσις «τὸ πλεῖον» (= κατὰ κύριον λόγον) ὑποδηλώνει τὴν ὑπαρξὴν καὶ ἄλλων παραγόντων ποὺ δὲν ἀναφέρονται ἐν τῷ κείμενῳ. Τὴν κύριαν, λοιπόν, **ευθύνην γιὰ τὴν μετάδοσίν τους** (πέρα ἀπὸ ἄλλους παράγοντες καὶ τὸ ἴδιον τὸ ἄτομον) **τὴν ἔχει ὁ δάσκαλος**. Ἀπὸ τὴν ἄλλην ἡ κατάκτησις τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν οφείλεται ἐν τῷ ἐθισμῷ («ἔθος»), δηλαδὴ ἐν τῇ συνήθειᾳ ποὺ δημιουργεῖται μετὰ τὴν ἐπανάληψιν μιᾶς ἐνεργείας. Μάλιστα, ὁ Ἀριστοτέλης, γιὰ νὰ στηρίξῃ αὐτὴν τὴν ἀπόψιν, συνδέει ἐτυμολογικὰ τὴν λέξιν «ἠθική», ὅρου τὸν ὁποῖόν δημιούργησε ὁ ἴδιος, μετὰ τὴν λέξιν «ἔθος». Ὁ ἐτυμολογικὸς συσχετισμὸς τῶν λέξεων «ἠθος» καὶ «ἔθος» εἶναι σωστός, καθὼς τὸ «ἠθος» εἶναι ὁ ἐκτεταμένος τύπος τοῦ ὅρου «ἔθος» (J.B.Hofmann, *Ετυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς*). Οἱ δύο ὅροι συμπίπτουν καὶ σημασιολογικὰ καὶ μάλιστα μετὰ σχέσιν αἰτίου - αποτελέσματος, γιὰ τὸ «ἔθος» (= συνήθεια, ἐθισμὸς) ὡς αἴτιον ὁδηγεῖ ἐν τῷ «ἠθος» (= ὁ χαρακτήρας) ποὺ προκύπτει ὡς ἀποτέλεσμα. Ὁ χαρακτήρας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ ποιοτικὰ γνωρίσματά του διαμορφώνονται μετὰ τὴν συνειδητὴν ἐπανάληψιν τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν, μετὰ ἀποτέλεσμα νὰ γίνονται ἀναπόσπαστον στοιχεῖον τῆς προσωπικότητός του. Ἄλλωστε ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἶχε γίνῃ ἤδη ἡ διάκρισις τῶν ἐννοιῶν «ἔθος» καὶ «ἠθος». Κατὰ λογικὴν συνέπειαν καὶ ὁ φιλοσοφικὸς ὅρος «ἠθική» παραπέμπει ἐν τῇ μελέτῃ τῶν ἠθῶν, τῶν ἀντιλήψεων, τῶν ἀτομικῶν καὶ συλλογικῶν μορφῶν συμπεριφορᾶς καὶ τῶν ἀτομικῶν καὶ κοινωνικῶν στάσεων ἐν μιᾷ συγκεκριμένῃ κοινωνίᾳ ἐν χρόνῳ καὶ χώρῳ. Ἀπὸ τὴν ἀπόψιν αὐτὴν συνδέονται ἐννοιολογικὰ οἱ ὅροι «ἠθική» καὶ «ἔθος». Ἔτσι, καταλήγει ὁ Ἀριστοτέλης νὰ μᾶς πείσῃ ὅτι οἱ δύο λέξεις δὲν συνδέονται μόνον ἐτυμολογικὰ, ἀλλὰ καὶ σημασιολογικὰ. Ἀπὸ τὰ παραπάνω προκύπτει ὅτι τὴν ἐυθύνην γιὰ τὴν κατάκτησιν τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν τὴν ἔχει ὁ ἴδιος ὁ ἀνθρώπος. Ἐξαρτάται μάλιστα ἐν ἀπόλυτῳ βαθμῷ ἀπὸ αὐτὸν ἀνὰ τὸ φτάσῃ ἐν τῷ στόχῳ του, ἀνὰ τὸ ἀποκτήσῃ ἠθος «εὐγενὲς καὶ φιλόκαλον». Καὶ γιὰ νὰ τὸ κατορθώσῃ, πρέπει νὰ καταβάλῃ ἐπίπονη προσπάθειαν καὶ ἀγῶνα, νὰ ἐθίσῃ τὴν ψυχὴν του ἐν πράξεσιν ἐνάρετες, νὰ τὴν καλλιεργήσῃ «διὰ τοῦ ἔθους». Τέτοιες ἀπόψεις ὑποστήριξε καὶ ὁ Πλάτωνας (*Νόμοι* 792). Σοφός, λοιπόν, γίνεται κανεὶς κατὰ κύριον λόγον μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ δασκάλου, ἐνῷ ἀγαθός γίνεται μετὰ τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἐπιμονὴν του ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς ἀρετῆς. Βέβαιον, γιὰ νὰ φτάσῃ ἐν τῷ στόχῳ του, πρέπει νὰ καταβάλῃ ἐπίπονη προσπάθειαν καὶ ἀγῶνα.

ΑΣΚΗΣΗ 2

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

«ὄθεν καὶ τοῦνομα ἔσχηκε»: πρόσεξε ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης κάνει ἐδώ ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ἠθικός. Κάνε ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ κάποιες σκέψεις γιὰ τὸν τρόπον μετὰ τὸν ὁποῖόν ὁ Ἀριστοτέλης ὁδηγεῖται ἐν τῇ ἐπισήμανσιν τῶν (πραγματικῶν) σημασιῶν τῶν λέξεων καὶ σχολίασε τὴν σχέσιν ποὺ ἔχουν μέσα ἐν τῇ σκέψει του τὰ πράγματα μετὰ τὴν λέξιν ποὺ τὰ δηλώνουν. (ερώτηση ἀπὸ τὸ σχολικὸ ἐγχειρίδιον στὴ σελίδα 157)

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Συχνὰ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπιχειροῦσαν νὰ ἐτυμολογήσουν τὴν λέξιν ποὺ ἔχουν, νὰ βρῶν δηλαδὴ τὴν ἀρχικὴν σημασίαν, ἐπειδὴ πίστευαν ὅτι οἱ λεκτικαὶ σχέσεις ἀποδίδουν πραγματικὰς σχέσεις τῶν σημασιῶν, ἀντίληψιν ἀποδεκτὴν καὶ ἀπὸ τὴν σύγχρονον Γλωσσολογίαν. Τὸ ἴδιον ἐγένετο πολλὰς φορὰς καὶ μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ποὺ ἔχοντας πάθος μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν πραγματικῶν σημασιῶν τῶν λέξεων καὶ πιστεύοντας ὅτι εἶναι ἐν θέσει νὰ τὴν ἀνακαλύψῃ, ἐπιχειροῦσε μέσα ἀπὸ τὴν ἐτυμολογικὴν συγγένειαν δύο ἐννοιῶν νὰ βρῇ τὴν σημασιολογικὴν συγγένειαν. Ὁ Ἀριστοτέλης πίστευε ἐν τῇ ταυτότητι «λέγεσθαι = εἶναι». Αὐτὸ θὰ πει ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἔδινε ὄντολογικὸν περιεχόμενον ἐν τῇ λέξει, πίστευε δηλαδὴ πὼς ἕνα πρᾶγμα «υπάρχει» ἢ «εἶναι ἔτσι», ἀφοῦ ἡ γλῶσσα τὸ ἐμφανίζει ὡς «υπάρχον» ἢ ὡς «τέτοιας λογῆς». Μετὰ ἀπλὰ λόγια τὰ πρᾶγματα εἶναι ἀκριβῶς ἔτσι ὅπως τὰ δηλώνουν οἱ λέξεις. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀρχίζει τὴν διερεύνησιν τῆς ἐννοίας «ἠθική» συνδέοντάς τὴν ἐτυμολογικὰ μετὰ τὴν λέξιν «ἔθος». Ὁ ἐτυμολογικὸς συσχετισμὸς τῶν λέξεων «ἠθος» καὶ «ἔθος» εἶναι σωστός, καθὼς τὸ «ἠθος» εἶναι ὁ ἐκτεταμένος τύπος τοῦ ὅρου «ἔθος» (J.B.Hofmann, *Ετυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς*). Οἱ δύο ὅροι συμπίπτουν καὶ σημασιολογικὰ καὶ μάλιστα μετὰ σχέσιν αἰτίου - αποτελέσματος, γιὰ τὸ «ἔθος» (= συνήθεια, ἐθισμὸς) ὡς αἴτιον ὁδηγεῖ ἐν τῷ «ἠθος» (= ὁ χαρακτήρας) ποὺ προκύπτει ὡς ἀποτέλεσμα. Ὁ χαρακτήρας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ ποιοτικὰ γνωρίσματά του διαμορφώνονται μετὰ τὴν συνειδητὴν ἐπανάληψιν τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν, μετὰ ἀποτέλεσμα νὰ γίνονται ἀναπόσπαστον στοιχεῖον τῆς προσωπικότητός του. Ἄλλωστε ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἶχε γίνῃ ἤδη ἡ διάκρισις τῶν ἐννοιῶν «ἔθος» καὶ «ἠθος». Κατὰ λογικὴν συνέπειαν καὶ ὁ φιλοσοφικὸς ὅρος «ἠθική» παραπέμπει ἐν τῇ μελέτῃ τῶν ἠθῶν, τῶν

αντιλήψεων, των ατομικών και συλλογικών μορφών συμπεριφοράς και των ατομικών και κοινωνικών στάσεων σε μια συγκεκριμένη κοινωνία στον χρόνο και χώρο. Από την άποψη αυτή συνδέονται εννοιολογικά οι όροι «ἠθική» και «ἔθος». Έτσι, καταλήγει ο Αριστοτέλης να μας πείσει ότι οι δύο λέξεις δεν συνδέονται μόνο ετυμολογικά, αλλά και σημασιολογικά.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 3

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

«ἔξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται»: διατύπωσε με δικά σου λόγια τον συλλογισμό με τον οποίο ο Αριστοτέλης οδηγήθηκε σ' αυτό το συμπέρασμα.

(ερώτηση από το σχολικό εγχειρίδιο στη σελίδα 157)

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Ο Αριστοτέλης συνάγει αποφατικό συμπέρασμα από την προηγούμενη ετυμολογική προσέγγιση του όρου «ἠθική» και εισάγει τον όρο «φύσει» τον οποίο αποκλείει από γενετικό γνώρισμα της ηθικής αρετής. Η συλλογιστική πορεία που ακολούθησε ο Αριστοτέλης είναι η εξής:

- Η λέξη «ἠθική» συνδέεται ετυμολογικά και σημασιολογικά με τη λέξη «ἔθος».
- «ἔθος» είναι ο εθισμός, η συνήθεια που προέρχεται από την επανάληψη.
- Αφού, λοιπόν, η «ἠθική» συνδέεται σημασιολογικά με το «ἔθος», αυτό σημαίνει ότι η ηθική, δηλαδή οι ηθικές αρετές, σχετίζονται με τον εθισμό, τη συνήθεια που προέρχεται από την επανάληψη μιας ηθικής ενέργειας.
- Ότι, όμως, σχετίζεται με τον εθισμό, τη συνήθεια και την επανάληψη είναι επίκτητο χαρακτηριστικό.
- Άρα, οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως (αποδεικτέα θέση: «οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται»).

Αντίθεση με την παλιά αριστοκρατική αντίληψη

Η θέση του Αριστοτέλη ότι η αρετή δεν είναι έμφυτη, αλλά είναι αποτέλεσμα συνήθειας, έρχεται σε αντίθεση με την παλιά αριστοκρατική αντίληψη. Σύμφωνα μ' αυτή, η αρετή είναι δώρο της φύσης ή των θεών, το οποίο τελεσίδικα δίνεται ή δεν δίνεται στον άνθρωπο τη στιγμή της γέννησής του και είναι προνόμιο των ευγενών («τῶν ἀρίστων»). Φυσικά, κληροδοτείται και στους απογόνους τους, αλλά δεν δίνεται στους πολλούς.

Την άποψη αυτή τη συναντάμε σε πολλούς ποιητές (στον Όμηρο, τον Τυρταίο, τον Θέογνη, τον Πίνδαρο). Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια της Αντιγόνης προς την Ισμήνη στο έργο *Αντιγόνη* του Σοφοκλή: «δείξεις τάχα εἴτε εὐγενῆς πέφυκας, εἴτ' ἐσθλῶν κακή». Επίσης, ο Ξενοφώντας στο έργο του *Άγησίλαος* αποδίδει την αρετή του Αγησιλάου στην ευγενική του καταγωγή.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 4

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

Ποια είδη αρετών διακρίνει ο Αριστοτέλης, σε ποια μέρη της ψυχής εντάσσονται και πώς κατακτάται η καθεμιά;

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Ο Αριστοτέλης διακρίνει δύο είδη αρετών: τις διανοητικές και τις ηθικές. Οι διανοητικές αρετές (π.χ. σοφία, φρόνηση, σύνεση) σχετίζονται με τη λογική και ανήκουν, σύμφωνα με τον χωρισμό του Αριστοτέλη, στο καθαρά λογικό μέρος της ψυχής, το «λόγον ἔχον» μέρος. Παράγοντες που συμβάλλουν στη γένεση και την ανάπτυξή τους είναι κατά κύριο λόγο η **διδασκαλία**, η οποία απαιτεί **εμπειρία** και **χρόνο**. Η φράση **κατά κύριο λόγο υποδηλώνει** την ύπαρξη κι άλλων παραγόντων που δεν αναφέρονται στο κείμενο. Την κύρια, λοιπόν, **ευθύνη για τη μετάδοσή τους** (πέρα από άλλους παράγοντες και το ίδιο το άτομο) **την έχει ο δάσκαλος**.

Οι ηθικές αρετές (π.χ. η δικαιοσύνη, η σωφροσύνη, η ανδρεία) ανήκουν, σύμφωνα με τον χωρισμό του Αριστοτέλη, στο «ἐπιθυμητικόν», στο μέρος, δηλαδή, της ψυχής που μετέχει και στο «λόγον ἔχον» και στο «ἄλογον» μέρος. Αυτές περιγράφουν τον χαρακτήρα του ανθρώπου. Η κατάκτησή τους οφείλεται στον εθισμό («ἔθος»), δηλαδή στη συνήθεια που δημιουργείται με την επανάληψη μιας ενέργειας. Μάλιστα, ο Αριστοτέλης, για να στηρίξει αυτή του την άποψη,

συνδέει ετυμολογικά τη λέξη «ἠθική», όρο τον οποίο δημιούργησε ο ίδιος, με τη λέξη «ἔθος». Έτσι, καταλήγει να μας πείσει ότι οι δύο λέξεις δεν συνδέονται μόνο ετυμολογικά, αλλά και σημασιολογικά. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι την ευθύνη για την κατάκτηση των ηθικών αρετών την έχει ο ίδιος ο άνθρωπος. Εξαρτάται μάλιστα σε απόλυτο βαθμό από αυτόν αν θα φτάσει στον στόχο του, αν θα αποκτήσει ήθος «εὐγενές καὶ φιλόκαλον». Και για να το κατορθώσει, πρέπει να καταβάλει επίπονη προσπάθεια και αγώνα, να εθίσει την ψυχή του σε πράξεις ενάρετες, να την καλλιεργήσει «διὰ τοῦ ἔθους». Τέτοιες απόψεις υποστήριζε και ο Πλάτωνας (Νόμοι 792). Σοφός, λοιπόν, γίνεται κανείς κατά κύριο λόγο με τη βοήθεια του δασκάλου, ενώ αγαθός γίνεται με τη θέληση και την επιμονή του στην άσκηση της αρετής. Βέβαια, για να φτάσει στον στόχο του, πρέπει να καταβάλει επίπονη προσπάθεια και αγώνα.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 5

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

Τι προσπαθεί να αποδείξει ο Αριστοτέλης στο κείμενο αυτό και με τη χρήση ποιου τρόπου καταφέρνει να ενισχύσει τη θέση του;

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Προκειμένου να στηρίξει ο Αριστοτέλης τη θέση του, ότι οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως («οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται»), θα χρησιμοποιήσει δύο γνωστά παραδείγματα παραμένα από τον χώρο της φύσης: την πέτρα και τη φωτιά. Η πέτρα πάντοτε θα κινείται με πορεία προς τα κάτω, διότι υπακούει στον φυσικό νόμο της βαρύτητας, που είναι σταθερός και αμετάβλητος. Η φωτιά πάντοτε θα έχει πορεία προς τα πάνω λόγω της φυσικής ιδιότητας των θερμών αερίων, που επίσης είναι σταθερή και δεν μεταβάλλεται. Άρα, από τα παραπάνω προκύπτει ότι **οι φυσικοί νόμοι δεν μεταβάλλονται**, όσο κι αν προσπαθήσει κάποιος. Επομένως, εφόσον οι ηθικές αρετές μεταβάλλονται και δεν μένουν σταθερές, όπως τα πράγματα που γεννιούνται με μια ιδιότητα εκ φύσεως, αποδεικνύεται ότι δεν είναι έμφυτες. Έτσι, ο Αριστοτέλης καταφέρνει να αποδείξει τη θέση του μέσα από έναν επαγωγικό συλλογισμό.

Και τα δύο παραδείγματα, που ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί επαγωγικά για να συναγάγει γενικό και καθολικό συμπέρασμα, ανήκουν στα απλά δεδομένα της εμπειρίας. Δεν θα ήταν υπερβολή να λέγαμε πως κανένας άλλος φιλόσοφος δεν έκανε τα απλά δεδομένα της εμπειρίας, της καθημερινής ζωής, αφετηρία για τη σκέψη του στον βαθμό που το έκανε ο Αριστοτέλης. Σωστά ειπώθηκε ότι η φιλοσοφία του περί τέλους, π.χ., είναι, στην πραγματικότητα «θεμελιωμένη πάνω στο εμπειρικό δεδομένο ότι από βελανίδι γεννιέται μια βελανιδιά», ή ότι «η πολιτική του θεωρία αναπτύχθηκε από τους διαλογισμούς του σχετικά με τη ζωή μέσα στο πλαίσιο ενός νοικοκυριού». Πραγματικά, «συχνά ένα μόνο εμπειρικό δεδομένο μπορεί να είναι για αυτόν ικανοποιητική βάση για να προχωρήσει σε μια θεωρία με συνέπειες μεγάλης σημασίας». Δεν ήταν, στα αλήθεια, αυτό το αμείωτο ενδιαφέρον του για τα απλά πράγματα της καθημερινής ζωής που έκανε τον Αριστοτέλη – επαναστατικά πρώτον – μελετητή του κόσμου των ζώων και των φυτών;

▪ ΑΣΚΗΣΗ 6

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

Ποιο είναι το γενικό συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Αριστοτέλης σχετικά με τη φύση της ηθικής αρετής;

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Το κείμενο ολοκληρώνεται με γενικό συμπέρασμα που μοιάζει, αλλά δεν είναι, αντιφατικό, ότι οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως, αλλά ούτε και αντίθετα προς αυτή. Ο Αριστοτέλης εννοεί ότι οι ηθικές αρετές δεν είναι έμφυτες, ούτε όμως και αντίθετες με τη φύση, αλλά ο άνθρωπος έχει «δυνάμει», από τη φύση του (πεφυκόσι), την προδιάθεση να δεχτεί την αρετή, ωστόσο γίνεται τέλειος (τελειούμενοις) με τον εθισμό του σε αυτή. Κατά τον φιλόσοφο, η άσκηση της αρετής είναι δυνατότητα (πεφυκόσι) και όχι χαρακτηριστικό, δοσμένη στον άνθρωπο από τη φύση. Επομένως, ο ίδιος είναι ο μόνος υπεύθυνος για το αν θα φτάσει στην αρετή βελτιώνοντας αδιάλειπτα τη συμπεριφορά του, διαμορφώνοντας τον χαρακτήρα του, το ήθος του. Η δυνατότητα που του δίνει η φύση μπορεί να γίνει πραγματικότητα, μόνο αν ο άνθρωπος το επιλέξει και το επιδιώξει με προσωπικό αγώνα και άσκηση. Έτσι, ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η κατάκτηση της ηθικής αρετής από τον άνθρωπο εξαρτάται από την προαίρεση, την προσωπική επιλογή του. Ακόμη, με τη λέξη «τελειούμενοις» ο Αριστοτέλης μας παραπέμπει σ' έναν χαρακτηριστικό όρο της φιλοσοφίας του, το «τέλος», που σημαίνει την ολοκλήρωση, την επίτευξη του ύψιστου σκοπού. Θεωρεί, δηλαδή, τις ηθικές αρετές το μέσο, με το οποίο ο άνθρωπος θα φτάσει στην ολοκλήρωσή του, στο ξεπέραςμα της ζωώδους φύσης του και στην κατάκτηση της ευδαιμονίας. Επιπλέον, η παρατακτική, αντιθετική σύνδεση των μετοχών «πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους» προετοιμάζει την αναφορά στο χαρακτηριστικό ζεύγος των αριστοτελικών εννοιών «δυνάμει και ἐνεργεία» οι οποίες αναφέρονται στην επόμενη ενότητα (2^η ενότητα). Ο άνθρωπος έχει τη φυσική προδιάθεση να δεχθεί τις ηθικές αρετές (πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς = δυνάμει κατάσταση), αλλά η τελειοποίησή του σε αυτές θα γίνει με τον εθισμό (τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους = ἐνεργεία κατάσταση) και εφόσον βέβαια το έχει επιλέξει.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 7

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

Ποιοι όροι της αριστοτελικής φιλοσοφίας εντοπίζονται στο κείμενο; Να προσδιορίσετε το περιεχόμενό τους.

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

- **γένεσις:** η δημιουργία
- **αύξεισις:** η διαμόρφωση και εξέλιξη
- **ἔθος:** ο εθισμός, η συνήθεια, ο τρόπος συμπεριφοράς, που καθιερώνεται με την επανάληψη
- **φύσις:** ο κόσμος και οι νόμοι που τον διέπουν
- **φύσει:** ο εκ φύσεως, ο έμφυτος, τα εγγενή χαρακτηριστικά του ανθρώπου
- **ἀρετή:** η διαρκής διάθεση να θέλουμε να επιτελέσουμε ένα ορισμένο είδος ηθικών πράξεων
- **διανοητική ἀρετή:** η ἀρετή που σχετίζεται με το «λόγον ἔχον» μέρος της ψυχής (πχ. η φρόνηση, η σοφία, η σύνεση)
- **ἠθικὴ ἀρετή:** η ἀρετή που ανήκει στο «ἐπιθυμητικόν» μέρος της ψυχής και περιγράφει τον χαρακτήρα του ανθρώπου
- **τελειούμενοι:** η τελείωση, η ολοκλήρωση, η επίτευξη του ύψιστου στόχου, της ευδαιμονίας.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 8

Εκφώνηση

Σχολιάστε το ύφος του Αριστοτέλη και τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί.

Απάντηση

- **αντιθέσεις:** «ἢ μὲν διανοητικὴ ἢ δ' ἠθικὴ», «ἐξ ἔθους ἢ φύσει»
- **πολυσύνδετα σχήματα:** «καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὐξήσιν», «οὐτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν»
- **συσσώρευση ἀρνήσεων:** «οὐδεμία», «οὐθέν», «οὐκ ἂν ἐθισθείη», «οὐδ' ἂν ἐθίζη», «οὐδὲ τὸ πῦρ», «οὐδ' ἄλλο», «οὐδέν», «οὐτ' ἄρα ...», «οὔτε παρὰ φύσιν».

Αραιή είναι η χρήση επιθέτων, ενώ κυριαρχούν τα ρήματα και τα ουσιαστικά.

Λεξιλογικές ασκήσεις

▪ ΑΣΚΗΣΗ 1

Εκφώνηση λεξιλογικής άσκησης

Βρείτε στο κείμενο λέξεις ετυμολογικά συγγενείς με τις παρακάτω: *δοχείο, φιλαρέσκεια, ανηθικότητα, σχεδόν, φορτίο, ένδεια.*

Λύση λεξιλογικής άσκησης

δοχείο: δέξασθαι

φιλαρέσκεια: ἀρετῆς

ανηθικότητα: ἠθικὴ

σχεδόν: ἔσχηκε

φορτίο: φερόμενος, φέρεσθαι

ένδεια: δεῖται

▪ ΑΣΚΗΣΗ 2

Εκφώνηση λεξιλογικής άσκησης

Δώστε μερικά ομόρριζα (απλά ή σύνθετα) στα νέα ελληνικά για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις: *γένεσιν, ἔσχηκε, φέρεσθαι.*

Λύση λεξιλογικής άσκησης

γένεσιν: γενέθλιος, γενιά, γέννηση, γονέας, γόνος, νεογνό

ἔσχηκε: αδειούχος, αποχή, ἔξη, εξής, ευεξία, εχεμύθεια, κατοχή, καχεξία, συνοχή, σχεδόν, σχέση, σχήμα, τροπαιούχος

φέρεσθαι: αποφορά, ασθενοφόρο, διαφορά, διένεξη, μεταφορά, οισοφάγος, φερέγγυος, φερέφωνο, φορά, φορείο, φόρεμα, φόρτος

▪ ΑΣΚΗΣΗ 3

Εκφώνηση λεξιλογικής άσκησης

Δώστε ένα αντώνυμο στα αρχαία ελληνικά για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις: ἀρετῆς, πλεῖον, γένεσιν, αὔξησιν, ἐμπειρίας.

Λύση λεξιλογικής άσκησης

ἀρετῆς ≠ κακίας

πλεῖον ≠ μείον

γένεσιν ≠ θάνατον, μόρον, τελευτήν

αὔξησιν ≠ μείωσιν, ἐλάττωσιν

ἐμπειρίας ≠ ἀπειρίας

▪ ΑΣΚΗΣΗ 4

Εκφώνηση

Να συμπληρώσετε τα κενά στις παρακάτω προτάσεις με λέξεις που παράγονται από το ρήμα «φέρω»:

α. Ο ..... εργασίας με έχει εξουθενώσει.

β. Το καινούριο ..... που αγόρασε την έκανε πολύ χαριτωμένη.

γ. Ο αγώνας έληξε με μεγάλη βαθμολογική .....

δ. Η ..... των ασθενών στο νοσοκομείο έγινε με .....

ε. Ο ..... έρωτας την έβγαλε εκτός εαυτού, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να κρίνει αντικειμενικά.

Λύση

α. Ο ...**φόρτος**... εργασίας με έχει εξουθενώσει.

β. Το καινούριο ...**φόρεμα**... που αγόρασε την έκανε πολύ χαριτωμένη.

γ. Ο αγώνας έληξε με μεγάλη βαθμολογική ...**διαφορά**...

δ. Η ...**μεταφορά**... των ασθενών στο νοσοκομείο έγινε με ...**ασθενοφόρα**...

ε. Ο ...**παράφορος**... έρωτας την έβγαλε εκτός εαυτού, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να κρίνει αντικειμενικά.